

Відгук
офіційного опонента, доктора філологічних наук,
професора Чередниченка О.І. на дисертацію Вотінової Д.О.
“Жанрово-стилістичні і культурологічні особливості перекладу
романів-антиутопій” (Харків, 2018, 251 с.), подану на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю
10.02.16 — перекладознавство

Тема рецензованої дисертації є безумовно актуальною, зважаючи на значення роману-антиутопії не лише як жанру світової літератури, а й культурного феномена, покликаного застерегти людство від небезпечного для нього розвитку цивілізації. Недаремно цей тип літературного твору називають ще романом-попередженням. Якщо літературознавчі аспекти антиутопії доволі добре описані, то цього не можна сказати про проблеми, пов'язані з перекладацьким відтворенням текстів згаданого жанру, якому дотепер не приділялося належної уваги. По суті, дисертація Дар'ї Вотінової є першим в українському перекладознавстві монографічним дослідженням жанрово-стилістичної і культурологічної проблематики перекладу романів-антиутопій.

Авторка обрала для дослідження цікавий матеріал, який складають всесвітньо відомі художні твори, перекладені багатьма мовами. Серед них — романи англійських письменників О.Гакслі “Прекрасний новий світ” / “Який чудесний світ новий!” і Дж.Орвелла “1984”, повість останнього “Скотоферма” та їхні українські переклади, а також роман Є. Замятіна “Ми” в його україномовній і англійській версіях. Шкода, що до цього списку не потрапили антиутопії іншого відомого російського письменника А.Платонова, зокрема його “Котлован”, відомий в англійському перекладі як “The Foundation Pit”. Щоправда, цей твір є повістю, а не романом.

Д. Вотінова поставила за мету дослідити жанрово-стилістичні домінанти оригінальних романів-антиутопій та особливості їхнього відтворення переважно в англо-українському напрямку перекладу, хоча у дисертації представлені також російсько-український і російсько-англійський напрямки, що надає їй цілком виправданого різновекторного характеру. Це дозволяє зіставити дію перекладацьких моделей інтерпретації одного й того ж художнього твору в контексті різних мов і культур.

У дисертації успішно розв'язано низку дослідницьких завдань, які впливають з поставленої мети: з'ясовано генезу жанру антиутопії, її інваріантні риси з погляду перекладу і зв'язок із суміжними жанрами наукової фантастики, визначено вплив ідеологічних чинників на процеси створення антиутопії, її перекладацької інтерпретації і сприйняття у цільовій культурі тощо.

Проведене дослідження спирається на коректно обрані методологічні підходи, які полягають у поєднанні методів порівняльного перекладознавчого, лінгвістичного, літературознавчого і культурологічного

аналізу, що забезпечує всебічне вивчення об'єкта наукового розгляду і достовірність одержаних результатів. Комплексна методика дослідження загалом притаманна сучасному перекладознавству як міждисциплінарній галузі знань.

Одержані і описані в дисертації результати дослідження мають безперечну наукову новизну, оскільки вперше фокусують увагу на інваріантних стилістичних ознаках текстів літературного жанру антиутопії і способах їхнього відображення в художньому перекладі.

Авторка слушно стверджує, що антиутопія, як жанр, формує специфічну фантастичну картину світу, яка є репрезентацією уявної квазіреальної дійсності. Її витoki безумовно виходять з реального життя і реальних, часто трагічних подій, які у мистецькому перетворенні набувають фантастичного і гротескного характеру. Маркерами антиутопічної квазіреальності виступають постійні текстові одиниці, створені автором художнього твору, що домінують у його лексичному контексті внаслідок наскрізної повторюваності. До них належать (квазі)реалії, (квазі)оніми і (квазі)фразеологізми. Саме перекладу цих одиниць приділяє основну увагу дослідниця.

Серед виявлених способів перекладу (квазі)реалій Д.Вотінова називає калькування, транскодування та реномінацію, які дозволяють подати в друготворі іншомовний відповідник авторського неологізму, а відтак — зберегти домінантну рису першотвору, не порушуючи його змісту і естетичної функції. При цьому мовна творчість перекладача у контексті множинності інтерпретацій полягатиме у виборі способу відтворення цих та інших одиниць-маркерів антиутопічного світу. Щодо (квазі)онімів, які, по суті, є різновидом авторських ономастичних реалій, то вони, за спостереженнями дисертантки, відтворюються шляхом поєднання стратегій одомашнення і очуження, при чому перша застосовується до промовистих власних імен, а друга — до звичайних назв без характеризувальної функції. Однак, зараховуючи до стратегії одомашнення використання “автохтонних відповідників” або калькування (с.24), авторка нічого не говорить про роль форми утвореного перекладачем промовистого імені, хоча приклади, наведені у дисертації на с.179-180, дозволяють це зробити. Очевидно, не всяке калькування призводить до одомашнення у разі, якщо воно зберігає не лише зміст оригінальної одиниці, а й надає їй форму, подібну до вихідного ономастикону. Інакше кажучи, у майстерних перекладачів відтворені іншомовні промовисті назви можуть звучати по-англійськи, по-французьки тощо.

Заслужують на увагу спостереження авторки дисертації за функціонуванням у текстах антиутопій оказіонально трансформованих або надмірно актуалізованих через повтори фразеологічних одиниць, що виконують особливу експресивну функцію, посилюючи картину квазіреальності. Проаналізовані українські переклади засвідчують, що потенціал названих одиниць загалом передається в аналогічний спосіб, що дозволяє зберегти істотну жанрово-стилістичну ознаку першотвору і його

прагматичну настанову.

Важливими є висновки автора стосовно інтерпретаційної позиції перекладача і впливу на нього панівної суспільної ідеології. Ідеологічний чинник може бути причиною множинності інтерпретацій тексту антиутопії залежно від часу, простору здійснення перекладу і особистості того, хто його здійснює.

Спираючись на ретрансляційну гіпотезу А. Бермана, Д. Вотінова наголошує на тому, що складна і багатозначна структура змісту художнього твору загалом і антиутопії зокрема є потенційним джерелом множинності інтерпретацій, попри об'єктивне існування тексту-носія вихідного змісту, і що кожне нове перекладацьке наближення до нього свідчить про еволюцію інтерпретаційної стратегії — від доместикації віддалених у часі перекладів до форенізації нових. Тут потрібне уточнення: обидві стратегії не застосовуються у “чистому вигляді” і доповнюють одна одну, особливо за сучасних умов. Тому поряд з крайніми типами перекладацьких стратегій існують проміжні типи, які дозволяють адекватно відтворювати художній зміст першотвору і водночас адаптувати його до цільової лінгвокультури (див. мою книгу “Переклад — Культура — Ідентичність”, с. 19-20).

У цілому нові наукові результати, подані у дисертації, збагачують уявлення про проблему перекладності жанру антиутопії і шляхи її розв'язання на лексико-семантичному, фразеологічному і почасти синтактико-стилістичному рівнях. Розкрито природу досліджуваного жанру і виявлено важливі складники жанрово-стилістичної домінанти (стилістичного інваріанту), які підлягають обов'язковому відтворенню у перекладі. Це визначає теоретичну і практичну значущість рецензованої праці, яка робить внесок у теорію і практику художнього перекладу, історію перекладу, критику і редагування перекладів, а також у суміжні галузі порівняльної лексикології, порівняльної стилістики, літературної компаративістики і культурології.

Як і кожна дослідницька праця, дисертація Д. Вотінової має свої слабкі сторони і викликає певні зауваження. Частину з них було висловлено вище у коментарях до конкретних висновків дисертанта. Решту зауважень і побажань подаю тут:

1. Наукова традиція є неперервною, і тому, користуючись тим чи тим поняттям або категорією, треба зазначати, кому вони належать, тобто хто перший їх запровадив. Відомо, що поняття жанрово-стилістичної домінанти увійшло в обіг вітчизняного перекладознавства завдяки працям проф. М.О. Новикової та її учнів. Однак у дисертації немає покликань на їхні праці.
2. Авторка вживає термін *жанрово-стилістична домінанта* переважно у множині на позначення окремих інваріантних ознак першотвору. Утім, коли йдеться про тип тексту, або жанр, це поняття вживають в однині (пор. синонім *стилістичний інваріант жанру*), і воно охоплює всю сукупність постійних жанрових ознак, включаючи комунікативну спрямованість, макро- і мікрокомпозицію, хронотоп,

лексичний і граматичний контексти. Отже, досліджуючи жанрово-стилістичну домінанту антиутопії, не варто обмежуватися одними її складниками і нехтувати іншими. Бажано у подальших дослідженнях розкрити характер суб'єктивної модальності творів цього жанру та їхні морфосинтаксичні особливості, простежити креативні підходи до їхнього відтворення у перекладі.

3. Загалом структура дисертаційної праці відповідає поставленим завданням, хоча перші два розділи “Теоретичні аспекти перекладознавчого дослідження жанру антиутопії” (с.27-98) і “Методологічні аспекти перекладознавчого дослідження” (с.99- 133) дещо дублюють один одного. Їх можна було б скоротити, усунувши “спільні місця”, і відповідно розширити дослідницьку частину.
4. Мова дисертації цілком відповідає стилю наукового викладу, в ній майже не помічено суттєвих стилістичних вад та друкарських помилок. Однак авторці слід уникати вживання в одному реченні синонімічних термінів на кшталт “розглянуто основні способи, прийоми, трансформації та стратегії відтворення у перекладі... (с. 6), або “модифікації усталених висловів, ідіом та фразеологізмів” (с.24) тощо. Подібні формулювання через лексичну надлишковість створюють небажаний ефект плеоназму. На с. 121 вжито неконвенційний термін “*натуралізуючий переклад*”. Замість нього краще підійшли би терміни *адаптивний* або *метацентричний* (пор. *джерелоцентричний*) *переклад*. Слід також уникати росіянізмів типу “штучно прививати нелюбов до природи” (с. 58).
5. Бібліографія дисертації у цілому задовольняє потреби дослідження, але її треба було б доповнити низкою монографічних праць українських перекладознавців за останні 10-15 років.

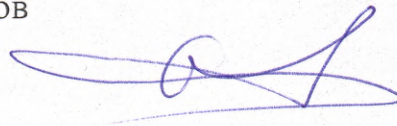
Висловлені зауваги не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої праці. Дисертація Д.О. Вотінової є самостійним завершеним дослідженням, у якому здобуто важливі наукові результати. Вона вперше висвітлює проблеми перекладу текстів жанру антиутопії, який досі у такому ракурсі не вивчався. Основні ідеї і висновки дисертанта пройшли апробацію у доповідях на наукових конференціях як в Україні, так і за її межами. Автореферат і 11 публікацій за темою дисертації, включно з міжнародними, адекватно відбивають її зміст. Результати дослідження знайдуть застосування у відповідних нормативних і спеціальних перекладознавчих курсах, які читаються у профільних закладах вищої освіти, і безумовно сприятимуть удосконаленню підготовки перекладачів-практиків.

Рецензована дисертаційна праця відповідає вимогам “Порядку про присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.

Уважаю, що Вотінова Дар'я Олексіївна як авторка поданої дисертації цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата

філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.

Офіційний опонент,
доктор філологічних наук,
професор, заслужений діяч
науки і техніки України,
професор кафедри теорії і
практики перекладу з романських мов
імені Миколи Зерова
Інституту філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

О. Чердніченко

Підпис О. Чердніченка стверджую
Директор Інституту філології
КНУ імені Тараса Шевченка,
Професор

Г. Семенюк

ПІДПИС
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА

14.11

Відгук одержано 16. 11. 2018 р.

Вчений секретар спецради проф. Г. Г. Морозова